

ანთროპონიმები „ვეფხისტყაოსნის“
ინგლისურ თარგმანებში
(ზოგი ყრუ ფშვინვიერი ბგერის შემცველი სახელების
მაგალითზე)

The Anthroponyms in the English Translations
of “The Knight in the Panther’s Skin”
(On the Example of Certain Names Containing Voiceless
Aspirated Sounds)

რამაზ ქურდაძე

Ramaz Kurdadze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: „ვეფხისტყაოსანი“, ანთროპონიმები, თარგმანი, ყრუ
ფშვინვიერი ბგერები

Key words: “The Knight in the Panther’s Skin”, anthroponyms, translation, voiceless
aspirated sounds

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანები მრავალხრივ იქცევს ყურადღებას. ამჯერად გვინდა განვიხილოთ პოემის ანთროპონიმებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხი ინგლისურ თარგმანებში. როგორც ცნობილია, ინგლისურად პოემის ექვსი თარგმანი არსებობს, ესენია: მარჯორი უორდროპის, ვენერა ურუშაძის, ქეთრინ ვივიენის, რობერტ სტივენსონისა და ლინ კოფინის თარგმანები. ამათგან პოემასთან ზედმიწევნით მიახლოებულია მარჯორი უორდროპის თარგმანი, თუმცა იგი არაა პოეტური. ვ. ურუშაძისა და ლ. კოფინის თარგმანები პოეტურია; ქ. ვივიენისა და რ. სტივენსონის – პროზაული. არსებობს ავთანდილ არაბულის მიერ მოთხრობილი „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსის ინგლისური თარგმანი პროზად, რომელიც ჯეფრი გოსბის შეუსრულებია.

ინგლისურ თარგმანებში „ვეფხისტყაოსნის“ ანთროპონიმები საინტერესო საკითხებს აღძრავს; ჩვენ ამ შემთხვევაში მხოლოდ ერთ მხარეზე, კერძოდ, საკუთარ სახელთა ზოგიერთი ქართული ბგერის გადმოცემის შესახებ ვისაუბრებთ.

როგორც ცნობილია, ქართულში სამეულების ყრუ თანხმოვნები ორ ჯგუფად იყოფა: ყრუ ფშვინვიერებად და ყრუ მკვეთრებად. ფონეტიკური თავისებურების გამო სხვა ენაზე გადატანისას, ჩვეულებრივ, ამ თანხმოვნებს გრაფიკულად განასხვავებენ. ეს განსხვავება კარგად ჩანს საერთაშორისო ფონეტიკურ ანბანში (IPA-ში), კერძოდ:

ყრუ ფშვინვიერი		ყრუ მკვეთრი	
ქართ.	IPA	ქართ.	IPA
ფ	/p ^(h) /	პ	/p'/
თ	/t ^(h) /	ტ	/t'/
ც	/ts ^(h) /	წ	/ts'/
ჩ	/tʃ ^(h) /	ჭ	/tʃ'/
ქ	/k ^(h) /	კ	/k' /
		ყ	/q'/

ჩვენი ყურადღება სწორედ ამ თანხმოვნების შემცველმა ანთროპონიმებმა მიიქცია „ვეფხისტყაოსნის“ ინგლისურ თარგმანებში.

ბუნებრივია, მთარგმნელს არ მოეთხოვება ამა თუ იმ ნაწარმოების პერსონაჟთა საკუთარი სახელების გადატანისას დაიცვას ფონეტიკური წესები, რათა შეინარჩუნოს ამ სიტყვათა თავდაპირველი ხმიანობა, თუმცა ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგ მთარგმნელს უცდია ანთროპონიმთა ნაწილი თავისებურად გადაეტანა, რათა მათი წაკითხვა ერთგვარად დაეახლოებინა ორიგინალური ჟღერადობისათვის. ოღონდ საყურადღებო ის გახლავთ, რომ

მათ განსხვავებული საშუალებებით სწორედ ყრუ ფშვინვიერი ბგერები გადმოუციათ და არა ყრუ მკვეთრი თანხმოვნები, რომლებიც ქართულისათვის სპეციფიკურია¹; თუმცა მთარგმნელების მიერ შემოთავაზებული ყრუ ფშვინვიერი ბგერების გადმოცემის „ერთგვარი წესები“ ბოლომდე არ არის გატარებული.

ამრიგად, ჩვენი ინტერესის სფეროში, ფაქტობრივად, პოემის სახელთაგან ისინი აღმოჩნდა, რომლებშიც ყრუ ფშვინვიერი თანხმოვნები შედის. აღნიშნული თარგმანებიდან ჩვენთვის საინტერესო ანთროპომიმებს ცხრილის სახით მოვიყვანთ და შემდეგ წარმოვადგენთ მსჯელობას²:

შოთა რუსთაველი	მარჯორი უორდროპი	ვენერა ურუშაძე	ქეთრინ ვივიენი	რობერტ სტივენსონი	ლინ კოფინი	ჯეფრი გოსბი
ავთანდილი	Avt'handil	Avtandil	Avtandil	Avtandil	Avtandil	Avtandil
ასმათი	Asmat'h	Asmat	Asmat	Asmat	Asmat	Asmat
დილარგეთი	Dilarget'h	Dilarget	Dilarget	Dilarget	Dilarget	
თამარი	T'hamara	Tamar	Thamar	Tamar	Tamar	
თინათინი	T'hinat'hin	Tinatin	Tinatin	Tinatin	Tinatin	Tinatin
თმოგველი	T'hmogveli	Tmogveli	Tmogveli	Tmogveli	Tmogveli	
რუსთაველი / რუსთველი	Rust'haveli	Rustaveli	Rustaveli / Rust'veli ³	Rustaveli	Rustaveli	Rustaveli
ფარსადანი	P'harsadan	Parsadan	Pharsadan	Parsadan	Parsadan	Parsadan
ფატმან ხატუნი / ფატმანი	P'hatman Khat'hun / P'hatman	Patman Khatun / Patman	Phatman Khatun / Phatman	Fatima Khatun / Fatima	Patman Khatun / Patman	Patman
ფრიდონი	P'hridoni	Pridon	Phridon / Nuradin-Phridon	Pridon / Nuradin Pridon	Pridon	Nuradin Pridon
შავთელი	Shavt'heli	Shavteli	Shavteli	Shavteli	Shavteli	

- 1 ყრუ მკვეთრებს, ჩვეულებრივ, განსხვავების გარეშე, შესაბამისი ინგლისური ვარიანტით წარმოადგენენ, მაგ.: ტ-ს გადმოსცემენ მხოლოდ t-თი: ტაჩიელი - Tariel, ნესტანი - Nestan და სხვ.
- 2 ჯ. გოსბის თარგმანის მიხედვით ცხრილში წარმოდგენილი სახელები არასრულია, რის გამოც რამდენიმე გრაფა ცარიელია, რადგან თვით თარგმანი მონათხრობს მიჰყვება, მოკლეა და ამიტომ მასში ჩვენთვის საინტერესო ყველა სახელი არაა გამოყენებული.
- 3 ქ. ვივიენს ქართული თ ორგან ინგლისურად გადააქვს აპოსტროფით – t', მაგრამ ეს სხვაგვარად აიხსნება: ეს ხდება მხოლოდ მაშინ, როცა ქ. ვივიენი წერს შემოკლებულ ფორმას, ხუსთველს - Rust'veli, ანუ ეს აპოსტროფი ამ შემთხვევაში შემოკლების მაჩვენებელია, რადგან, როცა მთარგმნელი ხუსთაველს წერს სრულად, იქ აპოსტროფი აღარ გვხვდება: Rustaveli.

წარმოდგენილი ცხრილის მიხედვით, ჩანს, რომ ვ. ურუშადის, რ. სტივენსონის, ლ. კოფინისა და ჯ. გოსბის თარგმანებში „ვეფხისტყაოსნის“ ანთროპონიმებში შემავალ ყრუ ფშვინვიერ ბგერებს არანაირი განმასხვავებელი ნიშანი არ ახლავს, ასევეა გადმოცემული ყრუ მკვეთრებიც, ანუ ამ მთარგმნელებს საერთოდ არ უცდიათ ამ თვალსაზრისით რაიმე განსხვავება წარმოედგინათ.

თუმცა ზოგ თარგმანში აშკარად განსხვავებულად ვხვდებით „ვეფხისტყაოსნის“ საკუთარ სახელებს. კერძოდ, მ. უორდროპი ყრუ ფშვინვიერ **თ** და **ფ** ბგერებს გადმოსცემს შესაბამის ინგლისურ ბგერებზე აპოსტროფისა და **h**-ის დამატებით: **თ – t'h** და **ფ – p'h**. ასეა სახელებში: *Avt'handil*, *P'harsadan* და სხვ. (იხ. ცხრილი ზემოთ). ე. ი. ამგვარად განასხვავა მთარგმნელმა ყრუ ფშვინვიერი თანხმოვნები, მაგრამ ამ, ასე ვთქვათ, „ერთგვარ წესს“ არ იყენებს სხვა ფშვინვიერ თანხმოვნებზე, მაგალითად, **ქ** თანხმოვანზე და მას მხოლოდ **k**-თი, აპოსტროფისა და **h**-ის გარეშე, გადმოსცემს ისეთ სახელებში, როგორიცაა: *მელიქ სუხხავი – Melik Surkhavi'*, ასევე გამოყენებულია **k** სიტყვა *ქაჯშიც: Kadji*.

ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა ქ. ვივიენის თარგმანიც; მასში თავისებური ვითარებაა ქართულ **თ** თანხმოვანთან დაკავშირებით. კერძოდ, ის მხოლოდ ერთ სახელში, *თამაჩშია* წარმოდგენილი **th**-ის სახით: *Thamar*; დანარჩენ ანთროპონიმებში, რომლებიც **თ**-ს შეიცავენ, მის ეკვივალენტად ინგლისურში ყველგან **t** გვხვდება (იხ. ცხრილი ზემოთ). თუმცა აღსანიშნავია, რომ სხვა ყრუ ფშვინვიერი ბგერა, კერძოდ, **ფ**, ყოველთვის **Ph**-ს სახითაა წარმოდგენილი ისეთ სახელებში, როგორიცაა: *ფახსადანი, ფიდიონი, ფაგმანი* (იხ. ზემოთ ცხრილში).

რ. სტივენსონის თარგმანი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არ გვიჩვენებს რაიმე განსხვავებულ გრაფიკულ ნიშანს ადამიანთა სახელებში ყრუ ფშვინვიერის ან ყრუ მკვეთრის ინგლისურად გადატანისას. თუმცა მისი თარგმანი იმითია აღსანიშნავი, რომ **ფაგმანის** და **ფაგმან** ხათუნის ნაცვლად, რაც პოემის ორიგინალურ ტექსტსა და ყველა დანარჩენ ინგლისურ თარგმანშია, გვხვდება **ფატიმა** და **ფატიმა** ხათუნი (იხ. ზემოთ).

ამრიგად, წარმოდგენილ მასალაში ჩანს, რომ მთარგმნელებს, მ. უორდროპსა და ქ. ვივიენს, თავისებურად უცდიათ „ვეფხისტყაოსნის“ ანთროპონიმთა ზოგიერთი ბგერის გადატანისას ერთგვარად ეჩ-

1 აპოსტროფის გარეშე და **h**-ის დამატებით **k**-ზე გადმოცემულია **b**, მაგრამ ეს მხოლოდ მ. უორდროპის თარგმანში არ გვხვდება, ქართული **b**, ჩვეულებრივ, ინგლისურში ასე გადმოიცემა და ბუნებრივია, ინგლისურად „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა მთარგმნელს შესაბამის საკუთარ სახელებში ასე გადააქვს.

ვენებიანთ ქართულ ყრუ ფშვინვიერთა და ყრუ მკვეთრთა განსხვავება და ამით მეტ-ნაკლებად შეენარჩუნებინათ შესაბამის ორიგინალურ ფორმებთან გარკვეული სიახლოვე, თუმცა მათ მიერ შემოთავაზებული „ერთგვარი წესები“ არაა სისტემურად ბოლომდე გატარებული. ამგვარი ხერხისათვის არ მიუმართავთ ვ. ურუშაძეს, რ. სტივენსონს, ლ. კოფინსა და ჯ. გოსბის, რის გამოც ზემოაღნიშნული ბგერები მათ თარგმანებში არაა განსხვავებულად წარმოდგენილი.

ლიტერატურა:

- რუსთაველი, შ. (1974). „ვეფხისტყაოსანი“, სასკოლო გამოცემა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, განმარტებანი და კომენტარი დაურთო ნ. ნათაძემ. რედ. ა. ჭინჭარაული, თბილისი: გამომცემლობა „განათლება“.
- Rustaveli, Sh. (1966). „The Man in the Panther’s Skin“, A ROMANTIC EPIC BY Shot’ha Rust’haveli, a close Rendering from the Georgian by MARJORY SCOTT WARDROP with a Preface by Sir Oliver Wardrop (Reprinted from the Original English Edition London 1912). Tbilisi: Publishing House “LITERATURA DA KHELOVNEBA”.
- Rustaveli, Sh. (1977). “The Knight in Panther skin”. A free translation in prose by KATHERINE VIVIAN. London: Published by THE FOLIO SOCIETY.
- Rustaveli, Sh. (1977). “THE LORD OF THE PANTHER-SKIN: A GEORGIAN ROMANCE OF CHIVALRY. Translated by R. H. Stevenson. Albany: State University of New York Press.
- Rustaveli, Sh. (1986). “THE KNIGHT IN THE PANTHER’S SKIN”, Translated from the Georgian by VENERA URUSHADZE. Illustrated by DUDA GABASHVILI. Tbilisi: Publishing House “SABCHOTA SAKARTVELO”.
- Rustaveli, Sh. (2015). “THE KNIGHT IN THE PANTHER SKIN”: New translation by Lyn Coffin. Tbilisi: POEZIA Press.
- Rustaveli, Sh. (2018). THE MAN IN THE PANTHER’S SKIN. A Condensed Prose Retelling by Avtandil Arabuli. Translated by Geoffrey Gosby. Tbilisi: ARTANUJI PUBLISHING.
- Georgian scripts. (2022, 27 თებერვალი). ვიკიპედია.
https://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_scripts

Translations of the epic poem “The Knight in the Panther’s Skin” by the outstanding Georgian poet of the 12th century Shota Rustaveli are of great interest from diverse viewpoints. The given paper analyzes certain issues related to the anthroponyms mentioned in the poem and their English correlates. There are six translations of the poem in English, namely, the translations by Marjory Wardrop, Venera Urushadze, Katharine Vivian, Robert Stevenson and Lyn Coffin. Out of these translations, the closest to the poem is the version of

Marjory Wardrop, although this translation is not poetic. The translations by V. Urushadze and L. Coffin are poetic, and those by K. Vivian and R. Stevenson are prosaic. Besides, there is a prosaic English translation of the contents of “The Knight in the Panther’s Skin” retold by Avtandil Arabuli. This translation is made by Geoffrey Gosby.

The English translations of the anthroponyms from “The Knight in the Panther’s Skin” raise numerous interesting issues. The given paper focuses on one aspect, namely, the transfer of certain Georgian sounds used in proper names.

It is well known that in Georgian the trinary sets of voiceless consonants form two groups: voiceless aspirated consonants and voiceless ejectives. The phonetic difference between these consonants is graphically reflected during their transfer into another language. This difference is vividly reflected in the international phonetic alphabet (IPA), namely:

Voiceless aspirated		Voiceless ejectives	
GEO	IPA	GEO	IPA
გ	/p ^(h) /	ჰ	/p’/
თ	/t ^(h) /	ტ	/t’/
ც	/ts ^(h) /	ც	/ts’/
ჩ	/tʃ ^(h) /	ჭ	/tʃ’/
კ	/k ^(h) /	კ	/k’/
		ყ	/q’/

The paper focuses on the anthroponyms containing these consonants with regard to their representation in the English translations of “The Knight in the Panther’s Skin”.

Naturally, a translator is not obliged to stick to phonetical rules and preserve the original sounds of the words when transferring the names of literary characters into his/her native language. However, in this regard, we should note that some of the translators of “The Knight in the Panther’s Skin” have tried to transfer certain anthroponyms using certain methods that would help preserve their original sound to a certain extent. It should be underlined that these translators have used different means to express only voiceless aspirated sounds and not for voiceless ejectives which are specific for Georgian¹; however, the “rules” of representation of voiceless aspirated

1 Voiceless ejectives are usually represented without distinction, by means of corresponding English versions, for instance: the sound ტ is represented solely by the letter **t**: ტაშოგო - *Tariel*, ნესტან - *Nestan* and so on.

sounds (by means of graphic markers) are not always preserved in the translations.

Thus, we have focused on the anthroponyms containing voiceless aspirated consonants. The table below represents interesting anthroponyms taken from the above-mentioned translations. Aanalysis of these names is given below¹:

M. Wardrop	V. Urushadze	K. Vivian	R. Stevenson	L. Coffin	G. Gosby
Avt' h andil	Avtandil	Avtandil	Avtandil	Avtandil	Avtandil
Asmat' h	Asmat	Asmat	Asmat	Asmat	Asmat
Dilarget' h	Dilarget	Dilarget	Dilarget	Dilarget	
T' hamara	Tamar	Th amar	Tamar	Tamar	
T' hinat' h in	Tinatin	Tinatin	Tinatin	Tinatin	Tinatin
T' hmogveli	Tmogveli	Tmogveli	Tmogveli	Tmogveli	
Rust' h aveli	Rustaveli	Rustaveli / Rust' t veli ²	Rustaveli	Rustaveli	Rustaveli
P' harsadan	Parsadan	Ph arsadan	Parsadan	Parsadan	Parsadan
P' hatman Khat' h un / P' hatman	Patman Khatun / Patman	Ph atman Khatun / Ph atman	Fatima Khatun / Fatima	Patman Khatun / Patman	Patman
P' hridoni	Pridon	Ph ridon / Nuradin- Ph ridon	Pridon / Nuradin Pridon	Pridon	Nuradin Pridon
Shavt' h eli	Shavteli	Shavteli	Shavteli	Shavteli	

The Table proves that V. Urushadze, R. Stevenson, L. Coffin and G. Gosby do not use any special markers for the voiceless aspirated sounds found in the anthroponyms of “The Knight in the Panther’s Skin”. The same characters are used to reflect voiceless ejectives. This means that the translators have made no attempts whatsoever to reflect the differences between the sounds.

However, in some translations, the proper names from “The Knight in the Panther’s Skin” are represented differently. In particular, M. Wardrop represents voiceless aspirated sounds **Თ** and **Დ** by adding apostrophe and **h** to

1 The names represented in the table based on J. Gosby’s translation are incomplete. Therefore, several columns are empty. The translation itself is based on a retold story. Hence, it is brief, and certain proper names are omitted.

2 K. Vivian transfers Georgian **Თ** into English with an apostrophe (**t'**) twice, but it could be explained in the following way: It occurs only when K. Vivian uses the reduced form *Rust'**t**veli*, i.e. the apostrophe in this case is due to the reduction, because when the translator writes the whole form *Rust**t**aveli*, she does not use the apostrophe.

the corresponding English sounds: **თ** – **t'h** and **ფ** – **p'h**. The examples are: *Avt'handil*, *P'harsadan* etc (See the Table above). In this way, the translator differentiates voiceless aspirated consonants. However, she does not apply this “rule” to other aspirated consonants. For instance, the consonant **ქ** is represented as **k**, without apostrophe and **h**. For instance, *მეღიქ სუხბავი* – *Melik Surkhavi*¹. The grapheme **k** is also used in the word *ქაჯი*: *Kadji*.

In this regard, mention should also be made of K. Vivian's translation. This version is peculiar from the viewpoint of representation of the Georgian consonant **თ**. This consonant is represented by means of **th** only in the proper name *თამარი* – *Thamar*; other anthroponyms containing the sound **თ** are represented by means of **t** (See the Table above). It should also be noted that another voiceless aspirated sound **ფ** is always represented by means of **Ph** in names like: *ფარსადანი* – *Pharsadan*, *ფრიდონი* – *Phridon*, *ფატიმანი* – *Phatman* (See the Table above).

As we have noted, R. Stevenson's translation does not make a difference between voiceless aspirated and voiceless ejective sounds. However, this translation is special in the way that, instead of *Phatman* and *Phatman Khatun*, given in the original text of the poem and all the other translations, R. Stevenson mentions *Fatima* and *Fatima Khatun* (See the Table above).

Thus, the analyzed material proves that translators M. Wardrop and K. Vivian tried to illustrate the difference between Georgian voiceless aspirated and voiceless ejective sounds when translating certain anthroponyms from “The Knight in the Panther's Skin”. In this way, they tried to preserve certain closeness with the original forms. Yet, their “rules” are not systematic i.e. they are not used to the full extent. V. Urushadze, R. Stevenson, L. Coffin and G. Gosby do not make the above-noted distinction; hence, in their translations, the above-mentioned sounds are not represented differently.

Reference:

Rustaveli, Sh. (1974). „Vepkhistqaosani“, saskolo gamotsema, teksti gamosacemad momazada, shesavali da komentari daurto n. natadzem. Redaktori a. chincharauli. [“The Knight in the Panther's Skin”. School Edition, the text was prepared for publication, the introduction and comments were added by N. Natadze. Edited By A. Chincharauli]. Tbilisi: Publishing House “GANATLEBA”.

1 The addition of **h** to **k** without an apostrophe gives the sound **b** – **kh**, but this is not a peculiarity of M. Wardrop's translation: the Georgian sound **b** is, as a rule, transferred into English in the form of **kh**. Naturally, all the translators of “The Knight in the Panther's Skin” transfer the proper names containing the sound **b** by use of the letter combination **kh**.

- Rustaveli, Sh. (1966). "The Man in the Panther's Skin", A ROMANTIC EPIC BY Shot'ha Rust'haveli, a close Rendering from the Georgian by MARJORY SCOTT WARDROP with a Preface by Sir Oliver Wardrop (Reprinted from the Original English Edition London 1912). Tbilisi: Publishing House "LITERATURA DA KHELOVNEBA".
- Rustaveli, Sh. (1977). "The Knight in Panther skin". A free translation in prose by KATHERINE VIVIAN. London: Published by THE FOLIO SOCIETY.
- Rustaveli, Sh. (1977). "THE LORD OF THE PANTHER-SKIN: A GEORGIAN ROMANCE OF CHIVALRY. Translated by R. H. Stevenson. Albany: State University of New York Press.
- Rustaveli, Sh. (1986). "THE KNIGHT IN THE PANTHER'S SKIN", Translated from the Georgian by VENERA URUSHADZE. Illustrated by DUDA GABASHVILI. Tbilisi: Publishing House "SABCHOTA SAKARTVELO".
- Rustaveli, Sh. (2015). "THE KNIGHT IN THE PANTHER SKIN": New translation by Lyn Coffin. Tbilisi: POEZIA Press.
- Rustaveli, Sh. (2018). THE MAN IN THE PANTHER'S SKIN. A Condensed Prose Retelling by Avtandil Arabuli. Translated by Geoffrey Gosby. Tbilisi: ARTANUJI PUBLISHING.
- Georgian scripts. (2022, 27 February). Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Georgian_scripts